

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל
שניאורסאהן

מליובאוויטש

בהעלותך

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כג
(תרגום הפשי)

יוצא לאור על ידי
"מכון לוי יצחק"
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שישים ותשע לבריאה
שנת השישים לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח
שנת הקהל

לעילוי נשמת

המרא דאתרא דשכונת קראון הייטס

"כאן צוה ה' את הברכה"

"אביר שבאבירים"

הרה"ג הרה"ח התמים הר"ר יהודה קלמן ע"ה

ב"ר אברהם יהושע ע"ה

מארלאו

נפטר ביום כ"ף סיון ה'תש"ס

ת. נ. צ. ב. ה.

ולזכות

זוגתו "אשת חבר" מרת חי' בת רבקה תחי'

לאריכות ימים ושנים טובות מתוך בריאות הנכונה

עד ביאת גואל צדק

נדפס ע"י

הרה"ת ר' אליעזר וזוגתו מרת צירל רחל

ומשפחתם שיחיו טורין

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:
<http://www.torah4blind.org>

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש

כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית!

קבצים גרפיים וקבצי טקסט:

דבר מלכות: שיחות כ"ק אד"ש מה"מ מהשנים תשנ"א-תשנ"ב.

יחי המלך: קונטרס שבועי, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

המעשה הוא העיקר: לקט הוראות למעשה בפועל משיחות כ"ק אד"ש מה"מ (החל משנת תשמ"ח).

שיחות הגאולה: גיליון שבועי של ימות המשיח, בהוצאת "האגודה למען הגאולה האמיתית והשלמה".

מעייני חיי: גיליון שבועי לילדים, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.

האמונה הטהורה: גיליון שבועי בעניני אחרית הימים.

קבצים גרפיים בלבד:

לקוטי שיחות: שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ היו"ל לקראת כל שבת ב-770,

על-ידי "ועד להפצת שיחות".

חדש לקוטי שיחות (מתורגם): שיחה מוגהת של כ"ק אד"ש מה"מ הנדפס בספרי

לקוטי שיחות, בהוצאת "מכון לוי יצחק" בכפר חב"ד ב'.

להקהיל קהילות: גיליון שבועי מתורתו של משיח בעניני הקהלות קהילות בשבת,

בהוצאת צא"ח העולמית, ניו-יורק.

קבצי טקסט בלבד:

פנימיות: ירחון לבני הישיבות, בהוצאת מרכז את"ה בארץ הקודש.

לקוטי נגינים: שתי חוברות על הניגונים שניגן וביאר כ"ק אד"ש מה"מ, בהוצאת קה"ת (תשנ"ב).

דרך הישרה: (אידיש) קונטרס מיוחד לילדים, הכולל שיחות-קודש בעניני גאולה ומשיח.

לעבן מיט דער צייט: (אידיש) קטעים לפרשת השבוע מתוך הספר, בהוצאת ישיבת

"אהלי תורה", ניו-יורק.

דבר תורה: (אידיש) דף שבועי לילדים, היו"ל על-ידי מוסד חינוך "אהלי תורה", ניו-יורק.

כמו-כן ניתן להוריד באתר את "קונטרס בית רבינו שבבבל"

ושיחת ש"פ שופטים ה'תנש"א

מדור מיוחד לספרים וחברות באנגלית בעניני גאולה ומשיח!

האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב

וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind>

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

א. התנאים הנחוצים לנבואה

בהלכות יסודי התורה¹, כאשר מדובר אודות הנבואה² – "מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם" – אומר הרמב"ם: "ואין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא יא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם, אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאד". לאחר מכן מפרט הרמב"ם את סדר הנהגתו בפועל של הנביא.

שואלים המפרשים³: במסכת נדרים⁴ אומר רבי יוחנן, "אין הקדוש-ברוך-הוא משרה שכינתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו וכולם ממש", כפי שנלמד שם כל פרט מן הפסוק, עד "עניו" – "דכתיב⁵ והאיש משה עניו מאד", ומפסוקי ההוכחה מובן, שהכוונה ב"גבור" וב"עשיר", היא כפשוטה – גבור בגופו, ועשיר בנכסים. וכן מדוע אין הרמב"ם מזכיר "עשיר" כפשוטו ו"עניו"?

בעל ה"כסף משנה" מסביר, שהרמב"ם אומר את דבריו מצד "סברא דנפשיה קאמר ולא מהא דרבי יונתן"⁶. והוא מסביר, שהרמב"ם אינו מציין את הפרטים דלעיל, משום שרבי יוחנן במאמרו – "אין הקב"ה משרה שכינתו" – מדבר על השראת השכינה בקביעות, כפי שמפרש הרא"ש בנדרים, ולכן נדרשים כל התנאים. אך שלא בקביעות "אפשר שיתנבא אף על פי שלא יהיו בו כל המדות הללו (של רבי יוחנן) – גבור עשיר חכם ועניו" (ורבינו לא נחת הכא לפרש אלא תנאי הנביא להתנבאות ואפילו שלא יהא בקביעות"⁷).

אך תירוצו זה, לכאורה, אינו ברור, כי לפי זה יוצא, שהמעלות הגשמיות – גבור בגופו ועשיר כפשוטו – חשובות להשראת השכינה בקביעות יותר ממעלות המדות – "גבור במדותיו..."?

- 1) ריש פרק ז – בהבא לקמן (בפנים) עייג"כ פיה"מ פ' חלק היסוד ה' והו' ח"פ להרמב"ם פ"ו. מו"נ ח"ב פל"ב. ועוד.
- 2) להעיר שבפרשטנו מדובר לא רק בהחילוק דנבואת שאר הנביאים ונבואת משה (יב, ו ואילך), כי גם אודות יוחנאבא ולא יסוף (יא, כה – וב' פירושים בזה) של הע' זקנים, והנאמר (ע"י משה), "ומי יתן כל עם ה' נביאים" (יא, כט).
- 3) ראה כס"מ ולח"מ, ועוד.
- 4) לה, א.
- 5) פרשטנו יב, ג.
- 6) כ"ה בכס"מ, ובדרשות הר"ן דרוש ה' בתחלתו. ובגמ' ובע"י לפנינו, ר' יוחנן" כנ"ל בפנים.
- 7) לשון הכס"מ שם.

ולכאורה, להיפך: המעלות הרוחניות צריכות להיות גורם מכריע יותר להשראת השכינה בקביעות מאשר גבורה ועושר בגשמיות, ובנוסף לכך קשה: מדוע ידבר הרמב"ם אודות השראת השכינה והנבואה שלא בקביעות, ולא על התנאים הנחוצים להשראת השכינה בקביעות? והרי זה היה אופן הנבואה של משה, ישעיהו, ירמיהו וכדומה – הנביאים המוזכרים בתנ"ך?

כמו כן חשוב יותר, לכאורה, לבאר מצב קבוע, מאשר לבאר תופעה חד-פעמית או מצב ארעי.

ועוד ועיקר, מפשטות לשונו של הרמב"ם בהלכה זו ובהלכות שלאחריה מובן שהוא מדבר על השראת השכינה בקביעות⁸, על נביא קבוע⁹, או על כל סוגי הנביאים¹⁰.

ב. מדוע אין הרמב"ם מפרט "עניו"?

יש המפרשים¹¹ להיפך: הרמב"ם סובר שההלכה לא נקבעה כדברי רבי יוחנן, והשתנאים של גבורה ועושר כפשוטם אינם הכרחיים להשראת השכינה. וההוכחה לכך היא: בין הנביאים היו נביאים אשר לא היו כלל גבורים או עשירים¹².

(8) וכמו שהקשה ב, מסדר משנה" (אות ג' בסופו) לרמב"ם כאן.

(9) לכאורה זוהי פשטות הכוונה בלשון הרא"ש, "בקביעות", לשלול נבואה חד פעמית (ע"ד המופת) ע"י איש שאינו ראוי לנבואה. ובעיני יעקב נדרים שם ד"ה אמר ר"י כל הנביאים (ועד"ו באברבנאל למו"נ שבסוף הערה (17) ד, "קביעות" הכוונה כמו במשה. ולפ"ו ה' אפשר לפרש כן ברמב"ם. אבל ראה מו"נ וכו' (ולח"מ) שבהערה הבאה.

(10) ראה לח"מ לרמב"ם שם, אבל לא משמע כן מדברי רבינו בספר מו"נ ח"ב פל"ב דשם כתב: הוא אמרם אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר. ולכאורה כוונתו, דא"א להיות השראת הנבואה – באיזה אופן שהוא – בלי ענינים אלו (והרי במו"נ שם גופא מציין למ"ש כאן). וראה מו"נ שם, אבל הסכלים .. לא יתכן .. שיתנבא .. אלא כאפשרות שיתנבא חזונו כו". וכ"מ מהמשך לשון הרמב"ם בח' פרקים פ"ו (ועד"ו בהקדמתו לפי' המשניות ד"ה והחלק השני בענין הנביא בתחלתו) – הובאו במו"נ שם (אלא שבח"פ שם: א) מביא גם "עשיר" ומבאר במעלת המדות, ב) כותב, ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות המדות כו". ובכל הנ"ל אינו מביא "עניו" – ראה לקמן ס"ב והערה 22.

(11) טורי אבן לרמב"ם כאן. וראה גם חסד לאברהם לשמונה פרקים שם.

(12) ראה גם אברבנאל שבהערה 17, שהיו נביאים כאלו שלא היו

שהדור האחרון דגלות נעשה הדור הראשון של הגאולה – הגאולה לכל בניו במשך כל הדורות!

ובפרט שהרועה¹, אהרן הכהן שבדורנו – כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו ...ע"י ה"קול קורא" שלו ד"לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה², וההכרזה³ שצריכים רק "לצחצח את הכפתורים", ח"כ ההודעה שכבר סיימו גם את זה וצריך רק להיות "עמדו הכן כולכם"⁴ ללכת לקבל את פני משיח צדקנו בגאולה האמיתית והשלימה.

כפי שמוכח בגמרא, שאפשרית השראת השכינה גם אצל מי שאיננו עשיר:

בגמ'¹³ מובא במספר מקומות הסיפור¹⁴, שיצאה בת קול מן השמים והכריזה, "יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה¹⁵ כמשה רבינו¹⁶ אלא שאין דורו זכאי לכך", והנתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן¹⁷, והרי הלל היה, כידוע¹⁸, עני מופלג¹⁹.

אך עדיין נשארת השאלה מדוע אין הרמב"ם מציין את הפרט של "עניו"²⁰, שהרי אדרבה: מסיפור זה המובא בגמרא אודות הלל הזקן מובן, שהיותו ראוי שתשרה עליו שכינה, הרי זה בעיקר משום ענוותנותו, כפי שממשיכה הגמרא ומסיימת, "וכשמת אמרו עליו... הי עניו..."²¹.

גבורים ועשירים (וראה גם סדר משנה שם). אלא שאזיל לשיטתי' (- דלא כהרמב"ם) שאין מדובר בנדרים שם לענין הנבואה. (13) סנהדרין יא, א. סוטה מח, ב. ירושלמי שם (פ"ט ה"ג). תוספתא שם פ"ג, ד"ה. וראה ירושלמי שם בסוף הפרק, ע"ז פ"ג ה"א וסוף הוריות – מעשה עד"ז. (14) ובסוכה (כח, א); ב"ב (קלד, א), שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן שלשים מהן ראויים שתשרה שכינה עליהן כמשה רבינו.

(15) בירושלמי ותוספתא שם, "לרוח הקודש" וראה לקמן הערה 17.

(16) כ"ה בגמרא ובע"ז סנהדרין שם. וראה על הגליון בגמרא שם. ובשאר המקומות ליתא.

(17) ואין לומר ש,תשרה עליו שכינה" שבמקומות הנ"ל אינו שייך לענינו (לענין הנבואה), שהרי זהו אותו הלשון שבנדרים שם, "הקב"ה משרה שכינתו". ובפרט שבמקומות הנ"ל (שבהערה 13) ה"ז בא במהשך למ"ש, "משמתו נביאים האחרונים חגי זכרי' ומלאכי נתסלקה רוח הקודש מישראל ואעפ"כ היו משתמשין בבת קול כו", וע"ז בא ההמשך שישנו מי שראוי שתשרה עליו שכינה. וראה פרש"י סנהדרין שם ד"ה אף הוא, "ששרתה עליו שכינה שנתנבא כו'" (ועד"ז הוא בר"ח שם. ועוד). וראה לשון הרמב"ם הל' יסודות שם (פ"ו ה"א), "ואין הנבואה .. מיד רוח"ק שורה עליו", ובה"ה שם, "שתשרה שכינה". ועוד.

ובאברבנאל למו"נ שם ספ"ב דחה ראיית הרמב"ם מהגמרא נדרים ושבת (דלקמן רס"ד), דשם, "לא דברו חכמים ז"ל מהנבואה כי אם מהשכינה", עיי"ש בארוכה. ואכ"מ. (18) יומא לה, ב.

(19) כ"כ בטורי אבן שם. אבל לכאורה, אחר שעלה לנשיאות שוב לא ה' עני, כי נשיא פרנסתו מוטלת על הציבור כו'. והרי הסיפור בגמרא שם דיצאה בת קול שראוי שתשרה עליו שכינה – בפשטות ה"ז כשכבר ה' נשיא.

(20) וכן אינו מביאו במקומות שבהערה 10.

(21) בבבלי במקומות הנ"ל שבהערה 13 מקדים בנוגע להלל, "הי חסיד" לפני, "הי עניו" (אבל בר"ח סנהדרין גרס, "הי עניו קודם). ובירושלמי ה"ב (וכן בתוספתא שבהערה הנ"ל), "הי עניו חסיד". ואכ"מ*.

(* וראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 40 ואילך.

וכך מובן גם בפרשתנו, שדברי התורה, והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה" מהווים²² כעין הקדמה²³ לנאמר מיד לאחר מכן: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות ותמונת ה' יביט...". כאשר הקב"ה מפליא את מעלת הנבואה של משה רבינו²⁴.

ג. "עניו" ו"גבור" נכללים ברמז

בפשטות ניתן היה להשיב, שהתנאי של "עניו" נכלל²⁵ בדברי הרמב"ם, "גבור במדותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם...", שהרי (גם) ענוה היא ממעלות המדות²⁶, וכמו כן שאת הענין של "גבור בכח" מביא הרמב"ם בהמשך דבריו "אדם שהוא ממולא בכל המדות האלו שלם בגופו"²⁷.

אך – א) אף אם נאמר שבמילים "שלם בגופו" מתכוון הרמב"ם כאן גם לבריאות²⁸ ושלימות הגוף כפשוטה²⁹, עדיין אין זה מצב של "גבור". ובכל אופן אין מובן מדוע הוא כולל ורומז לכך בהמשך דבריו ואינו מציין זאת במפורש ובתחילת הדברים כתנאי להשראת הנבואה?

(ב) וכן לגבי הענוה: כיון שבגמרא מופיע הפרט

(22) ראה עיון יעקב לע"י נדרים שם, "הרי משמעות המקרא דמכח מדת ענוה זכה לנבואה זו בקביעות", וראה גם חזא"ג ב"ב שם. ועוד.

(23) ומה למדין לגבי שאר הנביאים כבגמ' שם, "וכלון ממש".

ולכאורה צע"ג שהרי נבואתן חלוקה ולמטה ממעלת נבואת משה בכ"כ פרטים כמש"נ בפרשתנו ומפורט ברמב"ם כאן (ה"ז) בפי'ה"מ (פ' חלק היסוד הו') בח"פ (פ"ו) במו"נ (ח"ב פל"ה) ועוד. – וראה חזא"ג, עיון יעקב, הרי"ף לע"י נדרים שם. ועוד. (24) וכן מוכח מברייתא דרפכ"י (ע"ז כ, ב. וש"נ. ובכמה נוסחאות היא גם סוף סוטה. וראה תרומ"ט סוף סוטה) ד, "ענוה מביאה .. לידי רוח הקודש".

(25) או י"ל ד, "עניו" נכלל במעלות, "חכם" שברמב"ם, ועפמ"ש בהל' דעות פ"א ה"ה, "ואם נתרחק עד האמצע בלבד ויהי' עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה". אבל מלשון הרמב"ם כאן בנוגע למעלת חכם – "גדול בחכמה כו'", וכן מהמשך לשונו. בעל דעה רחבה, משמע שכוונתו כאן לחכמה כפשוטה (וראה חסד לאברהם לשמונה פרקים שם). וגם דוחק לומר שסומך כאן על דלקמן.

(26) ראה רמב"ם הל' דיעות פ"ב ה"ג. שמונה פרקים פ"ד. וראה מרכבת המשנה ועבודת המלך לרמב"ם כאן. לקמן הערה 30*31.

(27) ראה סדר משנה לרמב"ם כאן בתחלתו. דברי ירמ' כאן. בהל' דיעות פ"א ה"ד: שיהא אדם שם דיעותיו תמיד כו' כדי שיהא שלם בגופו כיצד לא יהא בעל חימה כו'. עיי"ש.

(29) כמ"ש בספ"ג ורפ"ד מהל' דיעות.

הוספה

בשורת הגאולה

כו.

ובכל זה קומט צו נאָכמער הדגשה בדורות האחרונים, בעקבתא ועקבתא דעקבתא דמשיחא וכפרט בדורנו זה, דער דור האחרון פון גלות . . דוקא דער עקב שברגל, דער דור הכי אחרון, האָט דעם כח צו זיין „עולה מאליי“ און אויפהויבן די אַלע דורות שלפני זה, דורך דעם וואָס דער דור האחרון פון גלות ווערט דער דור הראשון פון גאולה – די גאולה פאַר אַלע אידן במשך כל הדורות!

ובפרט אַז הרועה אהרן הכהן שבדורנו – כ”ק מו”ח אדמו”ר נשיא דורנו . . דורך זיינע „קול קורא” פון „לאלתר לתשובה לאלתר לגאולה”², און די הכרזה³ אַז מ’דאַרף נאָר „צופוצן די קנעפלעך”, און דערנאָך – די הודעה אַז מ’האָט שוין דאָס אויך פאַרענדיקט, און עס דאַרף נאָר זיין „עמדו הכן כולכם” צו גיין מקבל זיין פני משיח צדקנו בגאולה האמיתית והשלמה.

(משיחות ש”פ בהעלותך, י”ט סיון תשנ”א)

- 1) שכן נקרא אהרן במקרא מפורש „שלושת הרועים” (זכרי’ יא, ח. וראה תענית ט, סע”א).
- 2) נדפסו באגרות קודש שלו ח”ה ע’ שסא ואילך. שעז ואילך. תח ואילך. ח”ו ע’ תל ואילך.
- 3) ראה שיחת שמח”ת תרפ”ט.
- 4) ראה אגרות קודש אדמו”ר מהור”י צ”ח ע’ רעט. „היום יום” טו טבת. ובכ”מ.

ובכל זה מתוסף הדגשה בדורות האחרונים, בעקבתא ועקבתא דעקבתא דמשיחא ובפרט בדורנו זה, דור האחרון של גלות... דוקא העקב שברגל, הדור הכי אחרון, יש בכוחו להיות „עולה מאליי” ולהעלות את כל הדורות שלפניו, עיי”ז

ה. פרטי ואופני הנבואה – מיסודי הדת לידע”

ויש לומר, שההסבר לכל זאת הוא:

בהגדירו את ענין הנבואה אומר הרמב”ם ב”ג העיקרים⁴⁰ שלו: „והוא⁴¹ שידע אדם שזה מין האדם ימצא בהם⁴² בעלי טבעים ממדות מעולות מאד ושלימות גדולה ונפשויותיהן נכונות עד שהן מקבלות צורת השכל אחר⁴³ כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל ונאצל ממנו עליו אצילות נכבד ואלה הם הנביאים וזו היא הנבואה.”

וכן מובן גם מדברי הרמב”ם להלכה בספרו היד החזקה, ששם אומר הרמב”ם: „מיסודי הדת לידע שהא”ל מנבא את בני האדם”, ומיד הוא ממשיך ומפרט את תנאי הנבואה – „ואין הנבואה חלה...”⁴⁴, וכן את הפרטים כיצד מגיע הנביא אל הנבואה, ואת „דרכי הנבואה”⁴⁴, כפי שהוא ממשיך בהלכה, אדם... כשיכנס לפרדס...”⁴⁴, ועל אופן הנבואה בפועל –

בכך אין הוא מתכוון לתאר ולהודיע את הפרטים והאופנים שבסדר הנבואה, אלא הוא מביאם כענינים אשר ידיעתם – „לידע” – היא „מיסודי הדת”^{44*}:

(40) בפיה”מ סנהדרין פרק חלק – (היסוד) העיקר השישי.
(41) כ”ה בתרגום שלפנינו. ובראש אמנה (לר”י אברבנאל) פ”א, וכן בתרגום קאפה בשינויים.
(42) מזה מובן שאין לתרץ שזה שהשמיט הרמב”ם גבור ועשיר בהל’ יסוה”ת – הוא משום שכתב בספרו רק הלכות שעל האדם לעשותם כדי להגיע למעלות הנבואה, והוא רק ע”י עיון וגידול חכמתו והתגברות במדותיו כו’, משא”כ גבורה ועשירות שהם מעלות הניתנות מלמעלה ואין תלויות (כ”כ) בעבודת האדם (ראה נדה טז, ב),

כי מדבריו בפיה”מ שם מובן, שאי”ז שייך לכל אדם*, אלא שישנם אנשים מיוחדים במין האנושי שנוטו למעלות ומדות אלו** באופן שיכולים להיות מוכשרים לנבואה. וא”כ לא מסתבר לומר שההלכות בספר היד שם הם דינים והוראות לכארא אין להגיע לנבואה; ואולי י”ל שהם ע”ד כו”כ הלכות שאינם „שווים לכל נפש”, כ”א הם הלכות והוראות לסוגי אנשים אלו בלבד. ואכ”מ.

(43) כ”ה בפיה”מ שם, ונחה יותר הלשון „ואחר”. וכ”ה בראש אמנה שם. וכן משמע ע”פ תרגום קאפה.
(44) ראה רמב”ם שם ה”ו.
(44*) וכתחתלת לשונו, ואין הנבואה חלה כו’ כהמשך ל„מיסודי הדת לידע כו’ ולא כו’ אין” כענין בפ”ע.

(*) וכן משמע ממ”ש בהל’ יסוה”ת, „והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד”.
(**) ולהעיר מתדא”ר פ”ט „בין ישראל בין עכו”ם בין איש בין אשה בין עבד ובין שפחה הכל לפי המעשה שהוא עושה כך רוח הקודש שורה עליו”.

„ענין” כפרט בפני עצמו, מדוע אין הרמב”ם³⁰ מציין זאת כפרט בפני עצמו³¹?

ד. ההבדלים בין מסכת שבת למסכת נדרים

דברי הגמרא הללו מובאים גם במסכת שבת³², ושם נאמר „אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה”. יש להבין, כפי ששואל בעל ה„לחם משנה”³³: לגבי התוספת בגמרא „בעל קומה” יש לומר, שזהו ביאור הקשור ל„גבור”³⁴, כיון שפרט זה חשוב במיוחד בסוגיא המופיעה שם במסכת שבת, משום שמדובר בה אודות גוברו של לויים³⁵. אך קשה (א) מדוע משמיטה הגמרא את הפרט „עניו”³⁷, (וכן ב) מדוע משנה שם הגמרא את הסדר לעומת המובא במסכת נדרים – „גבור עשיר חכם”, ומתחיל ב„חכם גבור”³⁸?

יש הבדל לשוני נוסף בין שתי הסוגיות: במסכת נדרים נאמר „אין הקב”ה משרה שכינתו...”³⁹, ואילו במסכת שבת נאמר – „אין השכינה שורה...”³⁹.

(30) ובפרט לפי מ”ש הר”ן בדרשותיו הדרוש החמישי (בנוסח הב’) בתחלתו (ועד”ו בנוסח הא’ בתחלתו), „כי במה שאמר חכם כלל המעלות השכליות וענין יכלול מעלות המדות כבר אמרו כו’ ענוה גדולה מכולן” – פשיטא דהו”ל לפרש ענוה בפ”ע.

(31) עפמ”ש בתדא”ג נדרים שם, דהעיקר מה שצריך להיות אצל הנביא הן המעלות גבור חכם ועשיר, „הוסיף לו במדות שלא יתגאה בכל אלו ג’ מעלות אבל שיהי’ ג”כ עניו אצל אלו המעלות כמשה” יש לבאר לכאורה מה שלא נפרטה ענוה בפ”ע, כי זהו פרט ושלימות בג’ המעלות שלפניו. ודוחק.

(32) צב, א.
(33) בהל’ יסוה”ת שם. ע”ש.

(34) כבר”ן ותוס’ נדרים שם. אלא דבר”ן שם, שזה שה’ גבור מובן מזה שה’ בעל קומה. ולהעיר שבנדרים שם – הלימוד שה’ גבור מזה שה’ גדול בקומה הוא רק בהקס”ד שבגמ’.
(35) ולהעיר דבר”ג גאון שבת שם ובר”ח שם (צג, ב) משמיט „בעל קומה”. וכ”ה לפי כמה גירסאות בגמרא שם – ראה דק”ס שם. וראה סדר משנה לרמב”ם כאן.

(36) ראה לקוטי לוי”צ אגרות קודש ס”ע תא ד„עניו”¹, ובעל קומה” שייכים ול”ו.

(37) ואולי מטעם זה השמיט הרמב”ם „עניו”, כי לא הובא בשבת שם. וכדמשמע קצת מזה, שבשמונה פרקים פ”ו ובהקדמה לפיה”מ ובמרי”ג הביא לשון חז”ל ע”פ הסדר שבשבת (ראה הערה הבאה) „חכם גבור עשיר” (אלא שכתב „אין הנבואה שורה” במקום „אין השכינה שורה”).

(38) בכס”מ לרמב”ם הביא המאמר נדרים והעתיק הסדר „חכם גבור ועשיר”. וכן הביא בר”ן גאון שבת שם (אבל ראה לקוטי לוי”צ שם ע’ תב “שאנב שיטפ” כו’ נקט כן”). וכן הוא בדרשות הר”ן שם בתחלתו, אבל לפנינו גם כע”ה הוא ככפנים.
(39) ע”ד הקבלה וכו’ ראה בכל השינויים הנ”ל – לקוטי לוי”צ שם ואילך.

יא. „גילה סודו” – המשך לידיעת מציאות ה’

ולפי האמור לעיל יובן: גילוי הנבואה לנביאים הוא באופן שהנביא מתדבק ומתאחד עם דבר ה’, עד אשר דבר ה’ „מתלבש” „בשכלם והשגתם במראה הנבואה וגם במחשבתם ודיבורם כמו שנאמר ⁷⁹ רוח ה’ דיבר בי ומלתו על לשוני” ⁸⁰, כנרמז ברמב”ם ⁸¹ ומוסבר בהרחבה בקבלה ⁸² ובחסידות ⁸³.

באופן כללי, יש בנבואה שני (שלשה) ענינים:

(א) התורה אומרת „נביא אקים להם מקרב אחיהם כמון...” – „כדי לצוות על דברי תורה” ⁷³.

(ב) מצות עשה בפני עצמה לציית לנביא, וזוהי אחת מתרי”ג המצוות, „אליו תשמעון”, „והעובר על דבריו חייב מיתה בידי שמים...”.

(ג) לא רק קיום מצות עשה, „אליו תשמעון”, אלא ענין זה הוא „מיסודי הדת”, „לידע שהאל מנבא את בני האדם ואין הנבואה חלה אלא...” „שהקב”ה מתגלה – „גילה סודו” – הוא „מנבא את בני האדם”

שיודעים מי ראוי לנבואה ואיך בא לידי נבואה (ראה רמב”ם שם ספ”ו. וראה דברי ירמ’ כאן בתחלת הפרק) – אין מוכרח שיהי’ יסוד הדת.

(79) שמואל ב כג, ב.

(80) שער היחוד והאמונה ספ”ב בשם האריז”ל. ולהעיר שבתניא שם הובא זה בהמשך להמבואר שם שצריך להיות כח הפועל בנפעל תמיד להחיותו ולקיימו. ע”ש.

(81) כנ”ל ס”ה. ולהעיר מד”ה באתי לגני השי”ת פ”ה.

(82) ראה שער רוח”ק ושער היחודים להאריז”ל (בתחלתם).

(83) ראה, ספר הליקוטים דא”ח – צ”צ ערך נבואה. וש”נ.

באופן של התאחדות ⁸⁴ עם דעת הנביא, „מתלבשת בשכלם והשגתם...” – ועד לשלימות בכך – נבואת משה רבינו אשר „מתנבא והוא ער ועומד .. כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם”, עם כל הפרטים, כפי שמרחיב בכך הרמב”ם בהמשך הפרק בהלכות יסודי התורה ⁸⁵, ובעיקר השביעי בפרק חלק, עד אשר „ונקשרה דעתו לצור עולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקין עור פניו” ⁸⁶ ונתקדש כמלאכים”.

ולפי זה מובן מדוע העיקרים העוסקים בנבואה מופיעים מיד לאחר העיקרים העוסקים במציאות ה’, ובהמשך לעיקר החמישי „שהקדוש־ברוך־הוא לבדו ראוי לעבדו”,

וכן מדוע קבע הרמב”ם בספרו היד החזקה שענין זה הוא „מיסודי הדת” –

כי ידיעה זו חשובה בהמשך לידיעת מציאות ה’ ואת גילוי ופועלתו הגלויה בעולם” ⁸⁷ – „גילה סודו”.

(משיחת חג השבועות תשל”ד)

(84) להעיר מעבודת הקודש חלק סתרי התורה פ”ב.

(85) פ”ו ה”ז. ולא כתבו בפרק בפ”ע, וכמו שחילקו בפי”ה לעיקר בפ”ע.

(86) שזה ה”ג גם ב”ח שנה הנ”ל וגם בימות החול (ראה לעיל סעיף ח ובהערה 66) כפשוטו הכתובים.

(87) כי גם בעיקר הא’, „יסוד היסודות ועומד החכמות”, כתב בריש הל’ יסודות (ועד”ו בעיקר הא’ מ”ג העיקרים) לא רק זה שהוא ית’ נמצא אלא כו”כ פרטים ובאותו הלשון שבנוגע לנבואה, „לידע”: לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים כו’ לא נמצא אלא כאמת המצא, ועד”ו ממשיך בפרטיות יותר שם בהמשך ההלכות.

לזכות

כ”ק אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח

ויהי שעי” קיום הוראת

כ”ק אדמו”ר מלך המשיח (בשיחת ב’ ניסן ה’תשמ”ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק’,

שההכרזה תפעל, ביאת דוד מלכא משיחא

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

מיסודי הדת אין די בידיעה שהנבואה שורה על בני האדם, „גילה סודו אל עבדיו הנביאים” ⁴⁵ באופן כללי, אלא יש צורך גם בידיעת אופני וגדרי הנבואה – שהיא קשורה לשכלו ולדעתו של הנביא, ונקלטת בדעתו ⁴⁶. כפי שממשיך הרמב”ם ⁴⁷ ואומר על הנביאים בכלל, „וכלן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכל הגוף כשל ועשתנותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה”.

וכיון שהנבואה היא גילוי המתאחד עם מציאות הנביא ודעתו, עד כדי כך ש„הפך לאיש אחר ויבין בדעתו שאינו כמו שהיה אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים” ⁴⁸, לכן חשובים בידיעה זו – „לידע” – גם דרכי הנבואה, כפי שממשיך הרמב”ם ומופרט, באופן ש„כשיכנס לפרדס וימשך באותן הענינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג והוא הולך ומתקדש ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן והולך ומורו עצמו ומלמד נפשו שלא תהי’ לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו, אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין” ⁴⁹ באותן הצורות הקדושות הטהורות ומסתכל בזכמותו של הקב”ה כולה מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גדלו”, ואז „מיד רוח הקודש שורה עליו” ⁵⁰ – כל

(45) עמוס ג, ז.

(46) וראה במה שהאריך הרמב”ם בגדר הנבואה – מו”נ שם פל”ו ואילן. ומתחיל שם רפ”ו, דע כי אמת הנבואה ומהותה הוא שפע השופע מאת ה’ כו’ באמצעות השכל הפועל כו’ (תרגום קאפח. וראה בתרגום שלפנינו).

(47) פ”ו ה”ב.

(48) שם ה”א.

(49) „להבין כו’ בחכמתו כו’ ויודע” – חב”ד; וכ”ה בכ”מ ברמב”ם (הקדמת הרמב”ם: חכמתם .. להבין .. למדע; שם: דעת רחבה ונפש חכמה .. לידע .. ובינותי; הל’ יסודות פ”ב ה”ב: שיתבונן .. חכמתו .. לידע; שם ה”ב: חכם ומבין דעתו; [פ”ד ה”ט: יודעת ומשגת .. שלמה בחכמותו]; שם ה”א: חכם ומבין בדעתו; [שם ה”ג: חכמים .. לידע ולהשיג]; שם רפ”ו: חכם גדול בחכמה .. דעת רחבה .. להבין; הל’ דעות פ”ג ה”ג: לדעת .. שיבין .. בחכמות; הל’ ת”ת פ”א ה”ב: בדעתו להבין .. כשיגדיל בחכמה; [הל’ ע”ז פ”א ה”א: חכמי .. להשיג .. בדעתם; הל’ תשובה פ”ה ה”ה: ויתחכמו .. שישגוהו וידעוהו]; שם ה”ו: להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודעים; הל’ קידוש החודש פ”א ה”ה: יתבונן חכם .. על דעת; הל’ מכירה פכ”ט ה”ח: חכם ונבון שהוא יודע; סנהדרין פ”ב ה”א: חכמים ונבונים .. בעלי דעה רחבה; [סוף הל’ מלכים: חכמים .. ויודעים .. וישיגו]. ראה אוצר לשון הרמב”ם – להרב אסף (חיפה, תשמ”א) – בערכים השייכים לשרש חכם.

(50) ראה מו”נ ח”ב פל”ב דעת הרמב”ם שכל מי שיעשה

זה הוא חלק מהענין של „מיסודי הדת לידע”.

ו. „גבור עשיר ועניו” – אינם חלק ממהות הנבואה

לפי זה מובנים תנאי הנבואה, ומדוע מונה הרמב”ם דוקא תנאים אלו, ולא את הפרטים האחרים שבגמרא „גבור עשיר ועניו”.

הרמב”ם אינו מתכוון לפרט את כל התנאים הנחוצים להשראת הנבואה, אלא רק את הפרטים שצריך „לידע” אותם כ„יסוד הדת”, והם, ש„אין הנבואה חלה אלא על חכם גדול בחכמה גבור במדותיו ולא ידא יצרו מתגבר עליו אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו... בעל דעה רחבה עד מאוד”,

משום שפרטים אלו קשורים לעצם מהות הנבואה ⁵¹ ומוסיפים להבנת ענין הנבואה – שהיא באופן המשפיע על דעת האדם, ולכן יש חשיבות למצבה של דעת האדם ומדותיו כאשר הנבואה חלה עליו,

ואילו הפרטים האחרים – „גבור עשיר ועניו” – הם רק תנאים שהנביא זקוק להם לצורך השראת הנבואה מלמעלה, אך אין הם חלק מעצם מהות הנבואה, ולכן אין נחוץ „לידע” אותם כחלק מיסוד הדת – חלק מענין הנבואה ממש:

גבור ועושר מבטאים את שלימותו הגשמית של האדם, הדרושה כתנאי להשראת השכינה ⁵², והמדה של „עניו” נחוצה כדי להסיר את המונע להשראת השכינה, כי „כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש־ברוך־הוא אין אני והוא יכולין לדור בעולם” ⁵³, וזוהי ככפירה בעיקר ⁵⁴.

ז. „גבור ועשיר” קשור יותר לנבואה מאשר „עניו”

לפי זה ניתן לבאר גם את ההבדל בין מאמר

הכנה הדרושה בהכרח שיתנבא – לולא שהשם ימנעו דרך גס. וכיון שמצוין שם „להבורו הגדול” – מוכח שמש”כ ביד”ו „ואפשר שלא תשרה” – היינו ע”ז גס”.

(51) ראה גם דרשות הר”ן שם.

(52) בדרשות הר”ן שם בדרוש השלישי – כי גם (הגבור ועשיר ובעל קומה) מעלות יחפצו בהם ההמון ויהי’ בן הנביא נכבד ומעולה למען יהיו דברין נשמעין. וראה גם חדא”ג נדרים שם. ועד”ו כתב בעיקרים מאמר ג פ”ב גבי „בעל קומה”.

(53) סוטה ה, א.

(54) סוטה ד, ב. רמב”ם הל’ דיעות פ”ב ה”ג.

(*) וצנע”ג לפענ”ד שהלח”מ (ברמב”ם שם) כותב והפך המפורש במו”נ ומפרט שכ”כ ביד.

חז"ל במסכת נדרים לבין מאמר חז"ל במסכת שבת: מבין שני הענינים הללו, (א) גבור ועשיר (ב) עניו – הרי אמנם הענוה היא תנאי הכרחי יותר להשראת השכינה מאשר גבורה ועושר⁵¹, אך בפרט אחר קשורות הגבורה והעושר אל הגבורה והשראת השכינה בקשר ישיר יותר.

כי ה"ענוה" היא ענין כללי, שאינו קשור דוקא לגבורה, כדי שיהא "הא"ל מנבא את בני האדם", אלא היא חשובה לקשר עם הקב"ה באופן כללי, כמפורט שם בגמרא "אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם". ויותר מכך: בנוסח הידוע⁵², "אין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו יתברך".

ואילו גבורה ועושר קשורים רק לגבורה, כשם שהגבורה דורשת שלמות מוחלטת במעלות האדם, "חכם גדול בחכמה גבור במדותיו..."⁵³, "כדלעיל", כך דרושה שלימות בגשמיות האדם – גבורת הגוף ועושר.

ויש להוסיף, שזאת בדומה לדברי הרמב"ם בהלכות תשובה⁵⁴ אודות היעודים הגשמיים שבתורה, שאין אלה ענינים של שכר על קיום תורה ומצוות, אלא הם מועילים ומסייעים לצורך שלימות בלימוד התורה ובקיום המצוות: הקדוש ברוך הוא מסיר את "כל הדברים המונעים אותנו" מלימוד תורה ומקיים מצוות, ומשפיע את "כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורובי כסף וזהב כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם אלא אנש פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה..."⁵⁵.

ובדומה לכך יש לומר לגבי נביא, שהמעלות של חכם גדול גבור במדות וכו' מושלמות אצלו – דוקא כאשר יש לו גם מעלות גשמיות של גבורה ועושר⁵⁶.

ח. "כל הגבורה יותר יורד למטה יותר"

ויש לומר, כדי ליישב ולהשוות את שתי

(55) ל' התניא פ"ו.

(56) פ"ט ה"א.

(57) ע"ד מש"כ בהל' דעות רפ"ד, "היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה".

(58) אבל י"ל שאינו מוכרחות, כי האדם יכול להתגבר על עצמו ולהגיע למעלת חכם גדול כו' וגבור במדותיו בלא"ה, אלא שאז דרושה התגברות יתירה להתגבר על המניעות שמצד הגוף וצרכיו.

הסוגיות בגמרא, שבמסכת שבת מדובר על הגבורה, במדרגתה הגבוהה, ובמסכת נדרים – אודות נבואה במדרגה נמוכה יותר או אודות השראת השכינה באופן כללי⁵⁹.

כדי להבין זאת יש להקדים ולציין, שבענין של "שכינה שורה" יש דרגות רבות⁶⁰, החל מנבואת משה בשלימותה, ועד "אכל בי עשרה שכינתא שריא"⁶¹, ו"אף שאינם מדברים בדברי תורה"⁶². ואף אצל משה עצמו היו מספר דרגות: נבואת משה בשלימותה (כבפרשתנו. ונאמר, "ולא קם נביא עוד כמשה..."⁶³), כפי שהיה לפני שנתעשר משה (מפסולתן של לוחות) – שבכך נכללת גם חלק מן התקופה שלאחר שקבל תורה מסיני, "ל"ח השנים של ישראל במדבר לפני", תמו אנשי המלחמה למות"⁶⁴, אשר אז "לא נתייחד עמו הרבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת"⁶⁵ ועוד⁶⁶ –

ולפי זה מובן גם ההבדל הלשוני בין הסוגיות – בין "אין השכינה שורה" לבין "אין הקב"ה משרה שכינתו":

ידוע הכלל⁶⁷, שדוקא ה"גבורה ביותר" שורה "למטה יותר". ולפיכך: במסכת נדרים, כאשר מדובר על מי ש"למטה יותר" – שאין בו כל המעלות⁶⁸ המפורטות במסכת שבת, ולכן יש בו דרגת נבואה נמוכה יותר, או השראת השכינה באופן כללי – מגיעה ההשראה מ"גבורה יותר" – "הקב"ה משרה שכינתו", ואילו במסכת שבת, כאשר מדובר על נבואה בדרגתה הגבוהה, הרי אז

(59) להעיד מאברבנאל למו"נ שם ספ"ב, אלא שהוא מפרש עד"ו גם בשבת. ואכ"מ.

(60) ראה גם מו"נ ח"ב פמ"ה. וראה הקדמת הרב מרגליות לס' שו"ת מן השמים (בהוצאתו) ע"ד הדרגות רה"ק גילוי אליהו כו'. ושו"נ.

(61) סנהדרין לט, א.

(62) אנה"ק סי' כג.

(63) ברכה לז, יד.

(64) דברים ב, טז.

(65) פרש"י שם. וראה תענית ל, סע"ב ובפרש"י שם. ב"ב קא, סע"א ואילך וברשב"ם שם ריש ע"ב. וראה מו"נ ח"ב פל"ז.

(66) להעיד שבבוא ליל שבת נתקף לו אלף אורות (סידור האריז"ל שחורית לשבת כוננת ישמח משה. שער הכוונות ענין מזמור שיר ליום השבת. פע"ח שער יח פ"ח).

(67) שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פ"ב ואילך. פ"ל ואילך.

(68) בעל קומה שתוכנה קומה (שלימה) וכפשוטו נעשר אמות וע"פ הרמז וכו' עשר כחות הגשפ (קומה שלימה) – מוחין ומדות, כל גובה האדם – ראה לקוטי לוי"צ שם ריש ע"ד (תד), משא"כ ענין (שבנדרים) ספירת המלכות (אדנים).

"השכינה שורה" מעצמה⁶⁹.

ט. במס' שבת – השראת נבואה, במס' נדרים – השראת הקב"ה בכלל

ולפי זה ניתן להבין את ההבדלים הלשוניים האחרים בין שתי הסוגיות:

במס' שבת, שבה מדובר על השראת הנבואה, מציינת הגמ' כתנאי ראשון את היות האדם, "חכם", שזה כולל, באופן כללי, את כל המעלות השכליות ומעלות המדות⁷⁰ (כי גם השלימות במעלות המדות נובעת מהיותו, מתגבר בדעתו על "יצרו..." ודוקא כאשר אין "יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם" יש אצלו שלימות של המעלות השכליות), וזהו כלי ל"גבורה שורה", כפי שהוסבר לעיל בהרחבה.

ולאחר מכן ממשיכה הגמרא ומפרטת: "גבור ועשיר ובעל קומה" – אלו הן מעלות גשמיות המסייעות ומשלימות את המעלה של "חכם". ולכן אין מוזכרת המילה "עניו", כי זהו תנאי לקשר עם הקב"ה בכלל ולא דוקא להשראת הנבואה.

אבל במסכת נדרים אין מדובר דוקא על התנאים המיוחדים הנחוצים להשראת הנבואה, אלא על ההשראה הכללית והקשר של הקב"ה עם האדם למטה, ולכן מפרטת שם הגמרא גם את התכונה "עניו", המביאה להשראת הקב"ה. ולפיכך אין הגמרא מתחילה את הפירוש שם בתכונה "חכם", החשובה במיוחד דוקא להשראת הנבואה.

י. הסדר בין י"ג העיקרים

לפי ההסבר שהובא לעיל (סעיף ה) אודות יסוד הדת שבנבואה, מתורצת שאלה נוספת המתעוררת על דברי הרמב"ם:

בספר העיקרים⁷¹ מוסבר הטעם להכללת "תורה מן השמים" כ"עיקר" ואת הנבואה כ"שורש מסתעף ממנו" – כי הנבואה אינה כדי שהאנשים ידעו את "הדברים האישיים המתחדשים בעולם או כדי שיתחדשו על ידה אותות ומופתים על ענין פרטי..."⁷², אלא "כדי שתגיע על ידה הישרה"⁷²

(69) ראה לקולו"צ ש ע' תה.

(70) ראה רמב"ם הל' דעות פ"א ה"ד.

(71) מאמר ג פ"ב.

(72) לשון זה ("הישרה") נמצא גם במו"נ העתקת הר"ש

אלקית למין האדם שהיא תורה מן השמים..."⁷³.

לפי זה יש להבין: הרי הרמב"ם עצמו אומר⁷³ אודות נביא "אם כן, למה נאמר בתורה⁷⁴ נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, לא לעשות דת הוא בא, אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה כמו שאמר האחרון שבה⁷⁵ זכרו תורת משה עבדי" (אמנם, "וכן אם ציונו בדברי הרשות... מצוה לשמוע לו והעובר על דבריו חייב מיתה"⁷⁶, אך לא לשום כך, "הוא בא") – ומדוע, אם כך, הוא סידר בי"ג העיקרים, בפירוש המשניות על פרק חלק, שהעיקרים והיסודות בנבואה ובנבואת משה באים מיד לאחר חמשה העיקרים והיסודות הראשונים העוסקים במציאות הא"ל ואשר "ראוי לעבדו" (היסוד החמישי), ואף לפני היסוד (השמיני) שהתורה היא מן השמים והיסוד (התשיעי) העוסק בהעדר השינוי בתורה?

אמנם, הרמב"ם סובר שכל השלשה עשר הם עיקרים, שלא כדעת בעל העיקרים, אך בכל זאת, יש בהם עצמם דרגות ומוקדם ומאוחר – ולפי האמור לעיל – לפי דבריו עצמו, הוא צריך היה לקבוע את היסוד השישי העוסק בענין הנבואה ואת היסוד השביעי העוסק בנבואת משה רבינו לאחר היסודות העוסקים בענין התורה^{76*}?

וכן: מדוע חשוב לכתוב בספר היד החזקה, שהענין ש"הא"ל מנבא את בני האדם" הוא "מיסודי הדת"⁷⁷.

כדי לציית לנביא מספיק, לכאורה, לדעת, ש"מצוה לשמוע ממנו", והטעם לכך הוא משום "שנאמר אליו תשמעון" – ציווי חדש פרטי⁷⁸.

אבן יתיבין בכ"מ (ח"א פמ"ו. פס"א. ח"ב פל"ט. ח"ג ספנ"א), וכן בעיקרים לפניו (בפתיחה. מאמר ג פ"ח), ובכ"מ. והוא שם עצם משורש "ישר" על משקל השכלה, הפשטה. ופירושו: הוראה, הדרכה. וב"פרש"י לעיקרים בפתיחה שם מפרש הלשון "הישרה אלקית": היא התורה הניתנת מאלוה ית' היא הנק' הישרה אלקית כי היא מיושרת את האדם מדרך הטוב.

(73) הל' יסודות פ"ט ה"ב.

(74) שופטים יח, יח.

(75) מלאכי ג, כב.

(76) רמב"ם שם.

(76*) במו"נ ח"ג פמ"ה: וכבר נודע שפנת אמנות (בהוצאת קאפח: יסוד הדעה) הנבואה קודמת לאמונת (לדעה) התורה שאם אין נביא אין תורה. ע"ש. – עפ"ז זה בנבואה אינו "עיקר" מצד"כ כ"א טפל לתורה, משא"כ ע"פ המבואר לקמן בפנים.

(77) להעיד מראש אמנה (פ"ה הספר הראשון). שהרמב"ם לא הביא בול' יסודות שזכר בפירוש המשנה.

(78) ובשביל לידע שאדם זה הוא נביא, שהוא דוקא עי"ז